

ВІДГУК
офіційного опонента доктора економічних наук, доцента
Ільницького Дениса Олександровича
на дисертаційну роботу Світового Олександра Михайловича
на тему: «Організаційно-економічні засади формування доданої вартості
у зернопродуктовому підкомплексі АПК»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним
господарством

На підставі вивчення рукопису докторської дисертації, автореферату та опублікованих за дослідженою темою наукових праць здобувача, а також тез наукових доповідей щодо апробації результатів виконаного Світовим Олександром Михайловичем наукового дослідження, можна констатувати наступне.

1. Актуальність теми дисертації та її зв'язок з науковими
програмами, планами, темами

Зернопродуктовий підкомплекс є наразі одним з ключових підкомплексів вітчизняного агропромислового комплексу, тому продуктивність його функціонування значно впливає на обсяги та динаміку валового внутрішнього продукту та національного доходу нашої країни. Світові наука та практика останніми роками все частіше розглядають питання формування та розподілу доданої вартості як одного із найважливіших показників рівня економічного розвитку. Комплексність цих питань в цілому та, зокрема, економічний розвиток детермінуються обсягами та темпами залучення інвестиційних ресурсів, внутрішніми можливостями й резервами підприємств, використанням сучасних ринкових методів господарювання, ефективністю державного регулювання діяльності різних сфер виробництва й розвиненістю ринкової інфраструктури. Вітчизняні підприємства зернопродуктового підкомплексу у своїй більшості мають низьку продуктивність праці, недостатню завантаженість переробних потужностей, високий рівень зношеності основних фондів, відносно низьку наукоємність та відсутність стратегічного управління людським капіталом.

Кращі світові практики та теоретичні підходи до підвищення конкурентоспроможності доводять доцільність та необхідність інтенсивного застосування на підприємствах АПК ресурсощадних технологій, проведення технічного переоснащення, впровадження інноваційних проектів, результатом яких стає збільшення прибутковості з одночасним зниженням витрат. Вітчизняна наукова періодика недостатньо насичена аргументацією доцільності окреслених кроків, зокрема, у контексті зростання частки доданої вартості у виробленій продукції.

Процеси регіональної та глобальної інтеграції потребують подальшого розгляду питання науково-методологічного забезпечення державної стратегічної підтримки зернопродуктового підкомплексу в умовах євроінтеграції, насичення внутрішнього ринку зерновою продукцією та реалізації національних економічних інтересів

Із вищезазначеного слідує, що актуальною науковою проблемою постає обґрунтування теоретико-методологічних основ, аналіз закономірностей та особливостей розвитку, визначення організаційно-економічних напрямів удосконалення формування доданої вартості в зернопродуктовому підкомплексі агропромислового комплексу України. Саме цьому присвячено дисертаційне дослідження Світового О.М., що робить його своєчасно та актуальною науковою працею.

Дисертацію Світового О.М. виконано за тематикою наукових досліджень Уманського національного університету за науково-дослідною темою: «Теоретико-методологічні та прикладні засади соціально-економічного розвитку аграрної сфери економіки України в умовах глобалізації» (номер державної реєстрації 0116U003210), у межах якої досліджено організаційно-економічні засади формування доданої вартості в зернопродуктовому підкомплексі АПК; Національного університету біоресурсів і природокористування України за темою: «Наукові засади ефективного господарювання в агропромисловому виробництві» (номер державної реєстрації 0116U001708), де дисертантом надано комплексну характеристику рівня матеріально-технічного забезпечення зернопродуктового підкомплексу та

визначено його вплив на величину доданої вартості. Необхідність реалізації стратегій розвитку галузей аграрного сектору вітчизняної економіки включає в свою орбіту питання управління організаційно-економічними засадами формування доданої вартості в АПК, тому ця робота є працею, яка спроможна підвищити ефективність їх реалізації.

2. Загальна оцінка роботи, ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна

Аналіз поданого до захисту наукового дослідження, автореферату та публікацій дисертанта дозволяють дійти висновку про наукову обґрунтованість і достовірність викладених автором результатів. Достовірність отриманих та викладених у дисертаційній роботі наукових результатів ґрунтується на доцільному та належному використанні загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, залученні та аналітичному опрацюванні діючої нормативно-правової та статистичної бази у сфері діяльності підприємств зернопродуктового підкомплексу, дослідженні й узагальненні результатів численних наукових розробок вітчизняних та зарубіжних фахівців, що проводять дослідження у розвитку агропромислового виробництва, зокрема у вдосконаленні формування доданої вартості.

Достовірність та об'єктивність результатів і пропозицій підтверджується також логічною завершеністю виконаної дисертації, апробацією основних положень на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях та в рецензованих наукових публікаціях.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розробленні, удосконаленні та обґрунтуванні теоретичних та методологічних засад, практичних рекомендацій щодо вирішення проблем формування доданої вартості у зернопродуктовому підкомплексі та управління процесами її розподілу та перерозподілу, забезпечення її максимальної величини.

Основні положення дисертаційної роботи, що визначають її наукову новизну, повністю підпорядковані досягненню мети та завдань дослідження. Так, автором вперше визначено пріоритетні напрями управління процесами

створення розподілу та перерозподілу доданої вартості у зернопродуктовому підкомплексі АПК України, які, завдяки застосуванню окреслених інструментів державного регулювання будуть сприяти збільшенню продуктивності виробництва та підвищенню експортного потенціалу товарів з високою доданою вартістю, посиленню вертикальної та горизонтальної інтеграції підприємств підкомплексу, розвитку кооперації, покращенню виробничої інфраструктури та створенню кластерів (С. 241-261).

В роботі запропоновано модель формування оптимальної величини доданої вартості у зернопродуктовому підкомплексі, яка, враховуючи вплив основних чинників, оптимізує виробництво та реалізацію продукції підкомплексу з високою доданою вартістю як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Частиною вказаної моделі є система покращення логістичних зв'язків та послідовна розбудова виробничої інфраструктури комплексу (С. 281-302).

Дисертантом сформульовано та обґрунтовано основні стратегічні напрями формування доданої вартості у зернопродуктовому підкомплексі АПК, які за збільшення виробництва продукції із високою доданою вартістю та підвищення її якості, будуть слугувати стимулюючим фактором розвитку інших галузей економіки, які використовують у виробництві зернопродукти. Це дасть можливість наростити виробництво та розширити асортимент продукції підкомплексу, що позитивно вплине на величину доданої вартості (С. 302-314).

Заслуговує на увагу удосконалений методичний підхід до розрахунку суми орендної плати за землю сільськогосподарського призначення, в якому враховується рівень якісних показників родючості ґрунту на момент підписання договору оренди, рівень перевищення фактичної урожайності над урожайністю при природній родючості, додержання науково-обґрунтованих сівозмін. Даний методичний підхід дасть можливість покращити продуктивність зернопродуктового підкомплексу, в результаті чого підвищиться прибутковість сільськогосподарського виробництва, зокрема, зерновиробництва (С. 80).

Більш сталому розвитку вітчизняного АПК сприятимуть ті результати дослідження, за якими сформовано концепцію міжгалузевого підходу до

формування доданої вартості в зернопродуктовому підкомплексі, що дасть змогу забезпечити рівнозначну прибутковість підприємств завдяки збалансованому розвитку усіх галузей підкомплексу та підвищеної зацікавленості працівників в кінцевому результаті на основі забезпечення адекватної норми додаткової вартості (С. 268).

Інституційний вимір управління доданою вартістю включає удосконалений організаційно-економічний механізм кооперування товаровиробників у зернопродуктовому підкомплексі, який дозволяє значно збільшити додану вартість через підвищення прибутковості виробництва кооперованих підприємств, завдяки більш ефективному використанню ресурсів, пошуку резервів зниження собівартості продукції та визначення кращих каналів реалізації продукції (С. 208-218).

Важливе значення має наукове обґрунтування організаційних засад функціонування зернопродуктових кластерів, які будуть розвиватись на принципах галузево-територіального співробітництва для вирішення економічних питань та проблем соціального характеру. Автор пропонує створення зернопродуктового мегакластера, який передбачає керівництво діяльністю регіональних кластерів Координаційною Радою (С.218-228).

Доречною є спроба уточнення категорії «додана вартість», де автор орендну плату та відсоток на залучений капітал розглядає як прибуток інших власників. Маючи у власності більше засобів виробництва, підприємство буде сплачувати меншу суму орендної плати та відсотків за кредитами, тим самим збільшуючи власний прибуток. Авторське трактування поняття «планування доданої вартості» як системного та комплексного явища, на відміну від інших, визначає планування прибутку як заключну ланку планів усіх складових доданої вартості, наголошуючи на системності цього процесу (С. 51-52; 175).

Систематизація показників, що дають можливість характеризувати та аналізувати процеси формування доданої вартості, зокрема, такі, як частка доходів власників орендованих земельних угідь, частка доходів власників орендованого майна у доданій вартості, а також показник фондоємності доданої вартості дозволять повніше проаналізувати ефективність роботи підприємств

зернопродуктового підкомплексу щодо потенціалу максимізації доданої вартості (С. 117).

У дисертаційній роботі набув подальшого розвитку механізм оподаткування податком на додану вартість, зокрема шляхом диференціації ставки податку за окремими видами продукції. Крім того, пропонується якомога більшу кількість циклів виробництва проводити на одному підприємстві, уникаючи додаткового нарахування вказаного податку на проміжні товари (С.130-133).

3. Зміст та завершеність дисертації

Робота становить цілісне, завершене дослідження, результати якого належним чином оформлено автором як такі, що є самостійно отриманими та оригінальними. В цілому зміст дисертації полягає в обґрунтуванні та розкритті теоретико-методологічних та прикладних аспектів формування та управління доданою вартістю у зернопродуктовому підкомплексі АПК України.

Перший розділ присвячено обґрунтуванню сутності та трактуванню поняття «додана вартість», та її складових: «прибуток» «орендна плата», «заробітна плата» та «амортизація». Означена необхідність забезпечення конкурентоспроможності зернопродуктового підкомплексу через зменшення собівартості продукції та забезпечення оптимальної пропорції між заробітною платою та прибутком. Досліджено та систематизовано фактори, які впливають на формування доданої вартості у підкомплексі в сучасних умовах. У другому розділі розглядаються методологічні принципи та підходи дослідження доданої вартості; визначено загально-наукові та спеціальні методи, які застосовуються для аналізу процесу формування доданої вартості та характеристики її рівня; обґрунтовано підходи та визначено показники оцінки величини доданої вартості та її складових.

Третій розділ сформовано як аналітичний та наведено результати оцінки автором стану формування доданої вартості в основних галузях підкомплексу; аналізу динаміки та величини основних складових доданої вартості. В розділі вказано причини невисокого рівня цього показника та розкрито проблеми і

фактори забезпечення зростання фінансової спроможності основних виробництв; оцінено рівень експортних пропозицій продукції зернопродуктового підкомплексу та обґрунтовано напрями їх нарощення з метою одержання вищої доданої вартості.

У четвертому розділі основну увагу приділено інституційному виміру розвитку зернопродуктового підкомплексу та формування доданої вартості. У ньому охарактеризовано особливості кооперації у зернопродуктовому підкомплексі та визначено її роль у формуванні та розподілі доданої вартості; обґрунтовано необхідність створення Координаційної Ради для управління регіональними зернопродуктовими кластерами, членами якої будуть уповноважені представники Рад учасників даних кластерів; доведено, що удосконалення державного регулювання прибутковості зернопродуктового підкомплексу АПК є об'єктивним чинником його розвитку.

В п'ятому розділі обґрунтовано основні пріоритети та стратегічні напрями максимізації доданої вартості у зернопродуктовому підкомплексі; розроблено моделі розвитку підкомплексу на період до 2027 року через забезпечення оптимальної величини доданої вартості за раціонального співвідношення її складових.

Отже, зміст дисертаційної роботи засвідчує, що визначеної мети досягнуто, поставлені завдання виконано, висновки роботи є достатньо обґрунтованими та аргументованими.

4. Наукова цінність та практична значимість результатів дослідження

Теоретичне значення результатів дослідження полягає у визначенні орієнтирів та виявленні проблем, які існують у процесі формування доданої вартості підприємствами зернопродуктового підкомплексу, в обґрунтуванні системи оцінювання ефективності діяльності у нарощенні доданої вартості цих підприємств за допомогою відповідних показників.

У дисертації розроблено та обґрунтовано методологічні підходи до розв'язання проблем у формуванні доданої вартості у зернопродуктовому

підкомплексі. Методичне значення наукових положень дисертанта полягає в удосконаленні методик оцінювання рівня доданої вартості у виробництві зерна та продуктів його переробки.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що висновки та рекомендації доведені до рівня конкретних рекомендацій. Так, викликає увагу запропонована здобувачем модель формування оптимальної величини доданої вартості у підкомплексі, яка забезпечує постійний контроль формування доданої вартості від виробництва сировини до виготовлення кінцевого продукту.

Окремі висновки та положення, сформульовані автором, можуть бути використані в перспективних наукових розробках, присвячених розвитку зернопродуктового підкомплексу АПК у частині формування оптимальної величини доданої вартості.

Практична значимість результатів дослідження документально підтверджена відповідними довідками про впровадження в діяльність органів влади, місцевого самоврядування та в навчальний процес, зокрема: Департаменту агропромислового розвитку Черкаської обласної державної адміністрації (довідка № 02/09-01.2-16/1152 від 05.02.2021 р.); Управління агропромислового розвитку Уманської районної державної адміністрації (довідка № 162 від 12.06.2019 р.); Ладизинської сільської ради Уманського району Черкаської області (довідка № 901/02-25 від 31.12.2020 р.) та Уманського національного університету садівництва при викладанні окремих частин навчальних дисциплін «Державне управління», «Аграрний менеджмент», «Організація праці та соціально-трудові відносини», «Управління проектами», «Планування розвитку територій», «Планування діяльності підприємства» (довідка № 01-10/113 від 05.02.2021 р.).

5. Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях

Основні положення дисертаційної роботи Світового О.М. повною мірою викладено у 72 наукових працях, у тому числі одній одноосібній та шести колективних монографіях, 24 статтях у наукових фахових виданнях, зокрема, внесених до міжнародних наукометричних баз даних, двох статей у

науковому виданні іншої держави, включеному до міжнародної наукометричної бази даних Web of Science, однієї публікації в інших виданнях, 39 публікацій апробаційного характеру. З наукових праць, які видані у співавторстві, у дисертації використано тільки ті ідеї, розрахунки і рекомендації, які є результатом особистого дослідження і становлять індивідуальний внесок автора.

Зазначене вище та детальне вивчення наукових праць Світового О.М. дозволяє зробити висновок про те, що результати дисертаційного дослідження повною мірою оприлюднені до захисту дисертації та відображають елементи наукової новизни.

6. Оцінка ідентичності змісту реферату і основних положень дисертації

Автореферат повністю відображає сутність та зміст дисертації, наявною є ідентичність основних наукових положень і наукового внеску здобувача. Наукові положення, висновки і рекомендації, які наведено здобувачем в авторефераті, належним чином розкриті, деталізовані та обґрунтовані у самій дисертаційній роботі.

Текст дисертації викладено науковим стилем, професійною українською мовою.

7. Дискусійні положення і зауваження щодо змісту дисертаційної роботи

Даючи високу оцінку змістовності і значущості докторської дисертації Світового О.М. для розвитку зернопродуктового підкомплексу та управління національним господарством в цілому, звертаємо увагу на деякі дискусійні положення та зауваження:

1. У першому розділі (п.п. 1.3; стор. 66-72) автором визначено вплив на величину доданої вартості одночасної зміни величини заробітної плати, прибутку та інших складових доданої вартості. Глибоко проаналізовано напрацювання вчених щодо трактування сутності поняття «заробітна плата» та зроблено пропозиції щодо уникнення подвійного оподаткування досліджуваного показника. Проте, автор приділив мало уваги такому чиннику зростання заробітної плати, як продуктивність праці та недостатньо дослідив

закордонний досвід формування витрат на оплату праці.

2. Проведений всебічний аналіз показників діагностики ефективності функціонування логістичних ланцюгів товарних ринків (ЛЛТР) у частині створеної доданої вартості та складових доданої вартості на рівні підприємств та об'єднань (п.п. 2.2; стор. 114-117). Втім, у наступних розділах для аналізу величини доданої вартості у зернопродуктовому підкомплексі їх використано лише частково.

3. У параграфі 3.1 автором проаналізовано теперішній стан виробництва у зернопродуктовому підкомплексі та рівень експортної діяльності. Визначено, що агрохолдинги мають в своєму розпорядженні десятки тисяч гектарів ріллі. Охарактеризовано недоліки створення таких формувань (стор. 158-159). Проте не дано власної оцінки діяльності агрохолдингів та не визначено їх частку в створенні доданої вартості у зернопродуктовому підкомплексі чому могла б сприяти відповідна візуалізація моделі процесу її створення.

4. Автор стверджує (п.п. 4.3), що під оптимальною структурою доданої вартості у зернопродуктовому підкомплексі потрібно розуміти таку структуру, за якої, зокрема, забезпечується збалансованість між заробітною платою та прибутком. Однак, не вказується, що потрібно розуміти під поняттям збалансованості вказаних показників або шляхів її визначення.

5. У четвертому розділі, аналізуючи стан логістичної системи зернопродуктового підкомплексу, наведено динаміку перевезень різними видами транспорту (табл. 4.7; 4.8 та рис. 4.8; стор. 255-257) продукції сільського господарства, хлібних продуктів та виробничих ресурсів, зокрема, мінеральних добрив. У цьому контексті, варто було б визначити оптимальну частку доданої вартості, наприклад, у загальній вартості перевезень хлібних продуктів, та намітити перспективи динаміки альтернативних перевезень автомобільному транспорту.

6. Визначення оптимального забезпечення зерновими продуктами внутрішнього і зовнішнього ринків для досягнення максимальної величини доданої вартості, що, зокрема, зображено в загальній логічній схемі оптимізації виробництва у зернопродуктовому підкомплексі щодо збільшення доданої

вартості (п.п. 5.2; рис. 5.6; стор. 276) не в повній мірі характеризує цей процес. Варто було б навести конкретні розрахунки щодо необхідного рівня індикаторів забезпеченості внутрішніх споживачів основними продуктами переробки зерна.

7. Робота насичена аналітичними матеріалами, що є результатами дослідження дисертанта, однак вона виграла б від проведення загально-наукового узагальнення типології міжнародних та національних мереж та ланцюгів, а також екосистем формування доданої вартості агропромислової продукції, адже мережева парадигма розвитку світової економіки та технологічні трансформації обумовлюють перегляд інституційного формату розвитку ринків та взаємодії економічних агентів.

Проте, наведені зауваження у більшості носять дискусійний характер та не знижують загальної позитивної оцінки теоретико-методологічної і практичної цінності дисертаційної роботи. Дисертаційну роботу, як кваліфікаційну наукову працю, виконаною автором особисто. Вона характеризується єдністю і логікою викладення, містить науково обґрунтовані теоретичні результати та методичні положення, які мають безперечно корисну практичну значущість для ринкових трансформацій та можуть мати застосування як у науковій сфері, так і в агропромисловому виробництві.

8. Загальна оцінка дисертаційної роботи

За змістом і оформленням дисертація Світового О.М. на тему «Організаційно-економічні засади формування доданої вартості у зернопродуктовому підкомплексі АПК» відповідає вимогам МОН України до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук згідно пунктів 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами та доповненнями). Зміст опублікованих наукових праць здобувача та автореферату достатньо повно відображають основні положення дисертації. Автореферат є ідентичним щодо основних положень дисертації. Результати дослідження апробовано на науково-практичних конференціях, використано у діяльності органів місцевого самоврядування, наукових установ та практичній

діяльності суб'єктів господарювання. Недоліки та зауваження, які були вказані до роботи в процесі рецензування, не знижують її наукової та практичної цінності.

9. Загальний висновок

Дисертаційна робота Світового О.М. на тему «Організаційно-економічні засади формування доданої вартості у зернопродуктовому підкомплексі АПК» є самостійною, завершеною науковою працею, в якій автором досліджено та науково обґрунтовано нові положення щодо забезпечення економічного розвитку зернопродуктового підкомплексу у частині досягнення оптимальної величини доданої вартості.

За своїм змістом, актуальністю, новизною, важливістю одержаних автором наукових результатів, їх обґрунтованістю і достовірністю, а також практичною цінністю сформульованих положень і висновків, дисертаційна робота світового Олександра Михайловича відповідає вимогам пп.9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами та доповненнями), а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Офіційний опонент

доктор економічних наук, доцент
професор кафедри міжнародної економіки
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

Д.О. Ільницький

